

İoseb Tsilossani'nin Yeni Diyaloglar Adlı Eserinin İçeriği ve İmla Özellikleri

The Content and Spelling Features of İoseb Tsilossani's Book New Dialogues

Miranda TCHANKVETADZE
Muharrem DAŞDEMİR

Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye
Department of Turkish Language and Literature, Atatürk University, Erzurum, Turkey

öz

Şimdiye kadar yabancılara Türkçe öğretmek amacıyla çeşitli eserler yazılmıştır. Bu eserlerden biri de aslen Gürcü olan bilim insanı İoseb Lazareviç Tsilossani tarafından kaleme alınmıştır. Kitabın adı, “*Новые разговоры на Русском, Французском, Турецком и Татарском языках с русским произношением двух последних (Yeni Diyaloglar: Rusça, Fransızca, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi [Son İki Dilin Kiril Harfli Transkripsiyonuyla])*” şeklindedir. Kitapta, “Yeni Diyaloglar” kısmı, Rusça ve Fransızca olarak büyük harflerle yazılmıştır. Onların altında da eserdeki diyalogların hangi dillerde yazıldığı gösterilmiştir. Bunun yanı sıra kitabın ismi, Arap harfleriyle yazılmış Türkiye Türkçesiyle de verilmiştir. Gürcü bilim adamı İoseb Lazareviç Tsilossani tarafından yazılmış iki kitap daha bilinmektedir: Doğu Dilleri Ders Kitabı, Müslüman Alfabeleri Öğretici Kitabı. İncelediğimiz eser, 1856 yılında Tiflis’te yayımlanmıştır. Eserin nüshaları dünyanın çeşitli (Gürcistan, Rusya, Finlandiya) ülkelerinin kütüphanelerinde bulunmaktadır. Dört dilde (Rusça, Fransızca, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi) yazılmış bu kitabın üzerine geçmişten günümüze kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmamızın amacı da, önce bu eseri tanıtmaya, daha sonra içerik ve imla özellikleri hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: Fransızca, İoseb Tsilossani, Çok Dilli Sözlük, Rusça, Türkçe

ABSTRACT

Various works have been written recently in order to teach Turkish to foreigners. One of these work was written by İoseb Tsilossani, who was originally Georgian scientist. The title of the book comes “*Новые разговоры на Русском, Французском, Турецком и Татарском языках с русским произношением двух последних (New Dialogues: In Russian, French, Turkish, Azerbaijani [Azeri Turkish] with Cyrillic Transcription of the Last Two Languages)*”. The section “New Dialogues” is written in Russian and French in capital letters. Below them is shown in which languages the dialogues are written. In addition, the name of the book is given in Turkish with Arabic letters too. There are known two other books of scientist İoseb Lazareviç Tsilossani The Study Book of Eastern Languages and The Study Book of Muslim Alphabet. The work we examined was published in Tbilisi 1856. The lists of the book are found in the libraries around the world (Georgia, Russia, Finland). There is no work has been done on this book, which was written in four languages (Russian, French, Turkish, Azerbaijani) since past. The aim of our study is to introduce this work first and then to give information about the content and spelling features.

Keywords: French, İoseb Tsilossani, Multilingual Dictionary, Russian, Turkish

Giriş

Tarihî boyunca yabancılara Türkçe öğretmek amacıyla çeşitli eserler yazılmıştır. Onlardan bazıları gramer kitapları, bazıları ise sözlük şeklinde yayımlanmıştır. Gürcistan’da da tarihimizdeki Türk-Gürcü ilişkileri ile beraber Gürcistan topraklarında yaşayan Türklerin konuştukları lehçe ve ağızları, Türkçe kitaplarının oluşturulmasına sebep olmuştur. “*Günümüzde Gürcistan topraklarına ait olan bölgelerde tarihî boyunca Hurriler, Kimmerler, Sakalar, Hunlar, Hazarlar gibi pek çok kavmin yaşadığı bilinmektedir*” (Meskhidze, 2018:12). Böylece Türkçe ve Türkçenin ağızlarıyla konuşan çok sayıda Türk boyları Gürcistan topraklarında hâlâ görülmektedir: Ahıska bölgesindeki Doğu Anadolu ağızıyla (Ahıska ağızı) ve Gürcistan’ın çeşitli bölgelerinde Azeri Türkçesi ile konuşanlar.

Sovyetler Birliği’nde, İoseb Tsilossani’nin eserleriyle beraber Türkçe öğretmek amacıyla çeşitli kitaplar yazılmıştır¹. İoseb’in “*Yeni Diyaloglar: Rusça, Fransızca, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi (Son İki Dilin Kiril Harfli Transkripsiyonuyla)*” isimli eser ise, 1856 yılında yayımlanmıştır. Kitabın özgün isminde “Tatarca” terimi yer almaktadır. Yazar, bu kelimeyi, Azerbaycan Türkçesi için kullanmıştır. Bu durum verilen örneklerden açıkça anlaşılmaktadır. “Avrupalılar ve bilhassa Ruslar Cengiz devrinden itibaren Türk-Moğol devletine “Tatar” İmparatorluğu ve halkına da “Tatar” demişlerdir”. (Devlet, 1996: 191). Ruslar, özellikle Sovyetler Birliği döneminde, Türk halkı için “Tatar” terimini kullanmıştır. “Tatar” tabiri, Gürcistan’da da aynı anlama gelip Türkler için kullanılan yaygın bir terim durumundadır. Bundan dolayı, biz,

Geliş Tarihi/Received: 26.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 18.08.2022

Yayın Tarihi/Publication Date:
28.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Miranda TCHANKVETADZE
E-posta: mirandaa9011@gmail.com

Atıf: Tchankvetadze, M., & Daşdemir, M. (2022). İoseb Tsilossani’nin Yeni Diyaloglar Adlı Eserinin İçeriği ve İmla Özellikleri. *Turcology Research*, 75, 558-565.

Cite this article: Tchankvetadze, M., & Daşdemir, M. (2022). The Content and Spelling Features of İoseb Tsilossani’s Book New Dialogues. *Turcology Research*, 75, 558-565.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1 bk. Budagov. *L. Sravnitelnyy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy*. Tian Yay, 1869; Çobanzade. B. S. *Türk-Tatar Diyalektolojisi*. Baku. 1927; İvanov. M. *Tatarskaya Gramatika*. Kazan. 1842; Vagabov. *Rusko-Tatarskaya Azbuka*. Kazan. 1852.

bu kitabı “Yeni Diyaloglar: Rusça, Fransızca, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi (Son İki Dilin Kiril Harfli Transkripsiyonuyla)” olarak adlandırmayı uygun bulduk.

İ. Tsilossani tarafından yazılmış eserin Türkçe kısımları, Arap ve Kiril alfabeleriyle verilmiştir. Çalışmamızda, esas olarak, ağız özelliklerini göstermesinden dolayı Kiril alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlar ele alınmıştır. Ancak bazı seslerin özelliklerinin (uzun ā, , ū, kapalı ē, ñ; hareketler: hemze, şedde, tenvin) fark edilebilmesi için Arap harfleriyle yazılmış Türkçe kısımlara da bakmak gerekmektedir. Böylece çalışmamızda, yerine göre hem Arap hem Kiril alfabeleriyle yazılmış Türkçe kısımları incelemeye gayret ettik.

Kitabın giriş bölümünde, yazar tarafından, bu kitabın, Rusça-Fransızca-Türkçe (Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi) diyaloglar şeklinde hazırlanmış bir sözlük olmakla birlikte, Türkçeyi yabancılara öğretmek amacıyla yazıldığı belirtilmiştir.

Çalışmamız iki bölümden ibarettir: 1. Kitabın tanıtımı ve içeriği, 2. Kitabın imla özellikleri.

İoseb Tsilossani ve kitabın içeriği

İoseb Lazareviç Tsilossani, 1804 yılında Gürcistan'ın Guria ilçesinde dünyaya gelmiştir. 1812 yılında, 8 yaşındayken kaçırılıp İstanbul'dan gelmiş Hasan Ağa'ya satılmıştır. Esirlikte bulunduğu sürede ona Ali-Amed ismi verilmiştir. Hasan Ağa, esirlerinin bir kısmını memluk olarak Kahire'ye götürüp Muhammed Ağa'ya satmıştır. Böylece İoseb de Mısır yoluna düşmüştür. Muhammed Ağa, İoseb'i kölelikten kurtarıp kendi çocuğu gibi yetiştirmiştir. Ayrıca güzel bir eğitim de vermiştir. Mısır'dayken İoseb; Arapça ve Türk dillerini, İslam Hukuku ve teolojisini öğrenmiştir. 1821'de ise *Selim Kasrane'nin Askeri Akademi'sine* alınıp 1823'te mezun olduktan sonra subay olarak orduya katılmıştır. 1826'da İoseb, okumaya Paris'e gönderilmiştir. Fransa'da okuduktan sonra Gürcistan'a dönmeye karar vermiştir. Memleketine döndükten sonra Tiflis'i doğu dillerinin öğrenilmesi için özel bir merkez hâline getirmiştir. Önceleri tercüman olarak çalışmıştır. Sonra ise bilimsel faaliyetlerde de bulunmuştur. 1856'da ilk kitabı olan “*Doğu Dilleri Ders Kitabı*” yayınlanmıştır. Aynı yıl Rusça, Fransızca ve Türkçe dillerinde, “*Konuşma Dili Sözlüğü*” çıkmıştır. İoseb Tsilossani 1873'te Tiflis'te vefat etmiştir (Ardjevanidze, 1946). Mezarının yeri bilinmemektedir.

Eserleri

1. Yeni Diyaloglar: Rusça, Fransızca, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi (Son İki Dilin Kiril Harfli Transkripsiyonuyla).
2. Doğu Dilleri Ders Kitabı.
3. Müslüman Alfabeleri Öğretici Kitabı.

Kitabın içeriği

İoseb Tsilossani tarafından dört dilde (Rusça, Fransızca, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi) yazılmış kitapta, Türkiye Türkçesi-Azerbaycan Türkçesi kısımları, Arap alfabesiyle kaleme alınmıştır. Eserin nüshaları, Gürcistan'da, Gürcistan Millî Kütüphanesinde T.1.607/4; Rusya'da, Boris Yeltsin Başkanlık Kütüphanesinde BBK.81.40/79-422 ve Rusya Devlet Halk Tarihi Kütüphanesinde 81-/02/-53; Finlandiya'da, Finlandiya Millî Kütüphanesinde H2.62.IX numaralarıyla kayıtlıdır. Ayrıca kitabın varlığı bilinen başka bir nüshası, Gürcistan El Yazmaları Enstitüsünde, büyük Gürcü Türkolog Tsisana Abuladze'nin şahsi kütüphanesinde bulunmaktadır.

Kitap, 607 varak ve 130 tematik bölümden oluşmaktadır. Sayfalar iki sütun hâlinde düzenlenmiştir.

Sayfalardaki satır sayısı 18-25 arasında değişmektedir. Kitabın sütunları Rusça, Fransızca, Türkçe (Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi) ve Türkçe kısımlarının Kiril harfli transkripsiyonuyla sıralanmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi yazar, giriş bölümünde, kitabın yabancılara Doğu dillerini öğretmek amacıyla yazıldığından bahsetmiştir. Ayrıca ilk sayfalarda, eserde kullanılmış bazı sesler ve işaretler hakkında bilgi vermiştir. Bunun yanısıra eserin 130 bölümünün adları kısaca gösterilmiştir.

Eser, konulara göre 130 bölümden oluşmaktadır:

1. *Salâm Vêrub İstifsâr-i Hâl va Hâîra Dâyirdur* (1. - 6. mukâleme)
2. *İstifsâra Dâyirdur* (7. - 10. mukâleme)
3. *Suâl va Cavâb Bâbindadur* (11. mukâleme)
4. *Emr Êtmeğa Dâyirdur* (12. mukâleme)
5. *Taşdik Êtmek, va İnkâr Êtmek, va Kıbûl Êtmek Kibi Şeylara Dâyirdur* (13. mukâleme)
6. *Meşveret Êtmeğa Dâyirdur* (14. mukâleme)
7. *Edebâne Soyleşmek Tarzindadur* (15. - 17. mukâleme)
8. *Şokağda (Kuçeda Zoğakda) Mulâkât Uzradur* (18. - 19. mukâleme)
9. *Sâ'at Kaçda (Niçeda) Oldığını İstifsârına Dâyirdur* (20 - 21. mukâleme)
10. *Havâya Dâyirdur* (22 - 24. mukâleme)
11. *Bahâr Mavsimina Dâyirdur* (25. mukâleme)
12. *Yaz Mavsimina Dâyirdur* (26. mukâleme)
13. *Guz Vaktı² - Kohne Bahâr (Payiz² Harif) Mavsimina Dâyirdur* (27. mukâleme)
14. *Kış² - Zemistân² - Şitâ Mavsimina Dâyirdur* (28. - 29. mukâleme)
15. *Seyri va Tafarruca Dâyirdur* (30. - 32. mukâleme)
16. *Bâğçeya (Bâğa) Dâyirdur* (33. mukâleme)
17. *Mağbağa (Aşpazhâneya) Dâyirdur* (34. - 35. mukâleme)
18. *Çahve alti (Pişihor) İçundur* (37. - 40. mukâleme)
19. *Sufraniñ Qurmasina² - Muheyâ Etmesina Dâyirdur* (41. mukâleme)
20. *Evile, Ta'amina (Nahâr Aşına) Dâyirdur* (42. - 48. mukâleme)
21. *Şâgirdiñ² - Telmiziñ Evile Ta'amina (Nahâr Aşiniñ Horağına) Dâyirdur* (49. - 51. mukâleme)

22. Yemiş, va Murabba, va Şirinliğa Dāyirdur (52. mukāleme)
23. Sufraniñ Uzerinda İsti'māl Olunecak Edebāne Soyleşmağa Dāyirdur (53. mukāleme)
24. Uyukuya Yatmadan va Yatdıqdan Şoñraya Dāyirdur (54. - 55. mukāleme)
25. Qalqmaq va Urubaniñ Geymasina Dāyirdur (56. - 57. mukāleme)
26. Bir Genc Kızıñ (Bir Nevciwān Kızıñ) va Mu'allimesiniñ Uyqudan Qaldirmalarına Dāyirdur (58. - 61. mukāleme)
27. Bir Nevciwān Kızıñ Maşğulliyetina Dāyirdur (62. - 64. mukāleme)
28. Mekteba Dāyirdur (65. - 66. mukāleme)
29. Fransız Lisānina Dāyirdur (67. - 70. mukāleme)
30. Nemçe Lisānina Dāyirdur (71. mukāleme)
31. Russ Lisānina Dāyirdur (72. mukāleme)
32. Kitāblar Hır'di Faşlıdadur (73. - 74. mukāleme)
33. Medreseya Dāyirdur (75. mukāleme)
34. Medrese-yi 'ulumfaşlıdur (76. mukāleme)
35. Yazı Yazmağa Dāyirdur (77. - 78. mukāleme)
36. Bir Şehriñ va Gerek Maħallelerine Dāyirdur (79. - 80. mukāleme)
37. Bir Eviñ ² - Bir Qonaqıñ (Bir Hāneniñ) Kiralmasına Dāyirdur (81. - 82. mukāleme)
38. Bir Terzi (Derzi ² - Hāyāt) va Çöka (Māhūt) Tucāri İla Soyleşmek Uzradur (83. - 87. mukāleme)
39. Hāffāf İla ² - Qondraci İla Mukāleme Ėtmek Uzradur (88. mukāleme)
40. Kettān Beziniñ Hır'di va İştirāsina Dāyirdur (89. - 90. mukāleme)
41. İki Kız Arasında ² - Aresında Mukālemeye Dāyirdur (91. - 93. mukāleme)
42. Bir Kimseniñ İstiħārına Dāyirdur (94. - 95. mukāleme)
43. Bir Zenne-yi Şāliħe va Pākniħādeniñ Hākındadır (96. mukāleme)
44. Bir Kuşurlı Qarıniñ Bir Ma'yüb 'Ayıblarına Dāyirdur (97. mukāleme)
45. Bir Tıfliñ Ta'midina Şuya Çekmesina Dāyirdur (98. mukāleme)
46. Bir Çöcuğiñ (Bir Hırdesāliñ) Guzelliğine Dāyirdur (99. mukāleme)
47. Evlanmaya (Nikāħlanmaya) Dāyirdur (100. mukāleme)
48. Gommeka ² - Defn Ėtmeğa Dāyirdur (101. mukāleme)
49. Ādamiñ Yaşına Dāyirdur (102. mukāleme)
50. Hışimlikā ² - Aqrabalıka Dāyirdur (103. mukāleme)
51. Sāyis İla ² - Seyis İla (Mehter İla) Mukāleme Ėtmek Uzradur (104. mukāleme)
52. Syāħat Ėtmeğa Dāyirdur (105. - 108. mukāleme)
53. Bahren ² - Deñiz İla Syāħat Ėtmek Uzradur (109. mukāleme)
54. Kumar Oyunamaq Uzradur (110. mukāleme)
55. Şatırac (Şatırenc) va Dāma (Ferz) Oynamaq İçündür (111. mukāleme)
56. Bilyart Oynamaq Uzradur (112. mukāleme)
57. Qaryeda (Kendda) va 'ale'l-ħuşūs Avi İla Balık Avlamaq Cihet İla Kesb-i İnbisāṭ Ėtmeğa Dāyirdur (113. - 114. mukāleme)
58. Yuzmağa (Şināverliğa) Dāyirdur (115. mukāleme)
59. Taqlib Oyunına Ya'ni Komediya Dāyirdur (116. - 117. mukāleme)
60. Eħbāra ² Hāvādişata Dāyirdur (118. - 120. mukāleme)
61. Bir Hāsta (Bir Nā-Hoş Bir Nā-çāħ) Hēkim İla Bir Carrāħiñ Aralarında Mukālemeye Dāyirdur (121. - 125. mukāleme)
62. 'Uzr'ni Beyān Ėtmek Uzradur (126. - 128. mukāleme)
63. Kendu Şādliğini (Oziniñ Hoş ħāliğini) Bir Kimseye Diğera (Ozgeya) Gostermek İçündür (129. mukāleme)
64. Bir Kimesne Kendusiniñ (Oziniñ) Kederliğini Ozgeya Beyān Ėtmek Uzradur (130. mukāleme)

Eserdeki diyaloglar, yukarıda gösterildiği gibi çeşitli konulara göre verilmiştir. Bu diyaloglardan bazıları bu şekildedir: Günlük hayatta (selamlaşma, hâl hatır sorma) kullanılan cümleler; çeşitli diller (Fransızca, Almanca, Rusça); Mevsimler (yaz, sonbahar, bahar, kış); oynu oynama (satranç, bilardo, dama); hastalık; yemek ve sofraya gelenekleri.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi yazar, eserin giriş bölümünde kitaptaki bazı işaretler hakkında bilgi vermiştir. Söz konusu işaretler şunlardır:

(.....): Türkçe kısımları göstermek üzere kullanılan tek parantez işareti, bu parantez içindeki cümlenin veya kelimenin Azerbaycan Türkçesine ait olduğunu göstermektedir:

(هرهيه كيديورسكز / نره يه كيديورسكز / Nereya gidiyorsiñiz (hereya gidiyorsiz) (7/5)
 (من) بنده كزاييم / Ben (men) bendeñizim (7/19)

((.....)): Çift parantez işareti, Rusça ifadeler için kullanılmıştır:
 ((ابريقول)) / Guleniñ gėru donmesi ((abriqol)) (515/15)

² -: Aynı anlama gelen kelimeler veya cümleler için kullanılmıştır:
 Ev²niş-men² - ona² - ane (9/12) / ناج² قانوق² نيميشن² و² أ (9/12)

- : Çeşitli kelimeler için kullanılmıştır:
 ((اورله اندن مارسلیادانیم)) / Parisdan--(Orleyandan-Marseliyadanım)) (327/10)

˘: Şedde işareti, Arap alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlarda gösterilmiştir:

هنا سويله /اغا (اڤا) توقع ايدرم بو سوزى بكا سويله /**Ağa(ağa)tavaku'** éderim bu sözi baña soyle (299/14)

ء : Tenvin işareti, Arap alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlarda verilip Kiril alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlardaki kelimenin sonunda "enn" olarak gösterilmiştir:

تكرار/Текрареннъ/Текrārenn (173/9)

بعضا/Баъззеннъ/Ва'zenn (233/17)

ء : Hemze harfi Kiril alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlardaki bazı örneklerde "-" kısa çizgi olarak gösterilmiştir:

متأخر/Муте-эссыр/Муте-essır (603/8)

- : Kısa çizgi, Kiril alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlarda hemzeyi göstermenin yanı sıra, yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiilleri ve birleşik isimleri birbirinden ya da ekleri kelimedenden ayırmak için kullanılmıştır:

مجبور اولمق/Маджбур-олмагкь/Маsbūr olmaq (9/23)

قرايش/Гқара-башь/Қараbaş (9/17)

چيىقمق/Чыгкь-магкь/Çıqmaq (29/1)

— : Uzun çizgi, yakın anlamlı kelimeleri göstermek için verilmiştir:

اور تاقلق—مجلس/Ортақлыгкь,— меджлись/Ortaqlıq—meclis (83/20)

İmla Özellikleri

Yazar, metindeki bazı sesleri göstermek için Kiril alfabesiyle özel harfler/harf kombinezonları oluşturmuştur. Özellikle ünsüzler için kendine göre yeni işaretler kullanmıştır. Bu harfler, aşağıdaki gibidir.

Ünlüler

a ünlüsü: "a" harfi hem uzun "a"(ā) hem de "a" için kullanılmıştır. Uzunluk, Arap harfleriyle yazılmış Türkçe kısımlarda fark edilebilmektedir: *از قالمشدر* /*Ссабагга азъ гқалмишдурь*/Şabāha az kalmışdur. (253/10)

e ünlüsü: "e" harfinin hem kapalı "e" (è) hem de açık "e" için kullanıldığı Arap harfleriyle yazılmış Türkçe kısımlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca bazı yerlerde bu harfin, Rusçada olduğu gibi "ye" olarak okunduğu görülmektedir:

روخست ويرمک /*Рухсетъ вермекъ*/Ruḥset vèrmek. (15/9)

روایت ایتمک /*Риваетъ этмекъ*/Rivāyet ètmek. (25/2)

ë ünlüsü: "ë" harfi, başka harflere göre daha ilginç bir durum arz etmektedir. Yazar, genelde bu harfi, Rusçadaki gibi "yo" sesi için kullanmıştır. Ancak kef harfinden sonraki bazı kullanımlarında ve *börek*, *töz*, *bökortelan*, *şöhret*, *bözulmiş*, *ķöğü-ķuşi*, *çörab* ile *şörba* kelimelelerinde bu harf, "ö" sesini karşılamaktadır:

يوق /*Ёгкь*/Yok (557/15)

/كؤى/*Кёй*/Köy (27/16)

/بورك/*Кучукъ бёрекъ*/börek (239/8)

/توز/*Тёзъ*/Töz (101/10)

بکورتلان/*Бёкортеланъ*/Bökortelan (237/2)

شهرت/*Шёгретъ*/Şöhret (47/3)

بوزلمش/*бёзулмишъ*/bözulmiş (287/4)

قوغو قوشى/*Гкёгу-гкуши*/Ķöğü-ķuşi (363/11)

چوراب/*Чёрабъ*/Çörāb (255/4)

شوربا/*Шёрба*/Şörba (191/21)

э ünlüsü: "э" harfi, genel olarak "açık e" için kullanılmıştır, fakat yardımcı fiil olan *ét-* fiilinde, *èñ* ve *èşit-* kelimelerinde olmak üzere -her nedense- "kapalı "e"(è) için de kullanılmıştır:

آوت/*эветъ*/evet (43/10)

روایتایتمک /*Риваетъ этмекъ* /Rivāyet ètmek. (25/2)

ايكلى/*Энлу* /Èñlu 397/13

ايشتشم/*Эшитмишимъ*/Èşitmişim 603/13

и ünlüsü: "и" harfi, bazı yerlerde "i", bazı yerlerde uzun "i"(и) için verilmiştir:

تركيب ايتمک /*Теркибъ этмекъ*/Terkiб ètmek. (343/17)

سيز/*Сизъ*/siz (311/21)

й ünlüsü: "й" harfi yerine göre "y", "ı", "i" ya da "ı" sesleri için kullanılmıştır:

چيى/*Чій*/çiy (101/13)

چايلىق/*Чайрлыгкь*/Çayırılık (133/1)

صويى وير/*Суий веръ*/Şuyı vèr (255/7)

پنجرى/*Пенджерей*/pencereyi (49/5)

ы ünlüsü: *eserde*, "ы" harfiyle artlı ünsüzler yanındaki "ı" veya "i"(uzun i) gösterilmiştir:

قىز/*Гкызъ*/Ķız (303/12)

خريف/*Харыфъ*/Ĥarĥf (115/14)

i ünlüsü: Bu harf, "y" ve "ı" sesleri için kullanılmıştır:

سفره بی صر (کدا) /وشاق /Ушагкь (геда) суфрейі ссерь /Uşaq (gedā) sufreyi şer (195/3)
 زیاده /Зядэ /Ziyāde (313/4)

y ünlüsü: Kiril alfabesinde “ü” ünlüsü olmadığından eserde sadece “y” kullanılmıştır. Bu harfin “ü” okunup okunmayacağına dair bir veri yoktur. Ancak Arap alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlarda Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfi “vav”dan, “y” harfinin uzun “u”(ü) karşılığı olduğu anlaşılmaktadır:

كوزل /Гузель /Guzel (361/4)
 روز /Рузъ /Rūz (5/7)

o ünlüsü: Kiril alfabesinde “ö” harfi olmadığı için eserde, birkaç örnek hariç, hep “o” harfi kullanılmıştır. Bu olay aşağıdaki örneklerde açıkça görülmektedir:

اولمک /Олмекъ /Olmek (235/5)
 اولمق /Олмагкь /Oлмақ (537/17)

ö ünlüsü: Eserde “söz”, “çocuk”, “böş”, “dön-”, “böşlemek”, “zör” ve “çöka” kelimelerinde olmak üzere birkaç yerde rastlanmaktadır. Bu durum, yukarıda bahsettiğimiz gibi, Kiril alfabesinde “ö” harfinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır:

سوز /Сөзъ /Cöz. (379/1)
 چوحوق /Чөджукъ /Çöcuқ (461/8)
 بوشه اورمک /Бөша урмекъ /Böşa urmek (515/17)
 دونر /дөнеръ /döner (419/7)
 بوشلامک /Бөшләмекъ /Böşlamek (515/17)
 ايله /зөръ ила /zör ila (329/3)
 م چوقه /Benim çökam (393/17)

ю ünlüsü: Bu harf, “yu” sesi için kullanılmıştır. Yukarıda gösterildiği gibi Kiril alfabesinde “ü” harfi olmadığından eserdeki “ю” harfi, her zaman “yu”nun karşılığıdır:

بيور /Бююръ /Buyur (559/12)
 بيوک /Бююкъ /Boyuk (505/14)

я ünlüsü: Eserde bu harf, “ya” veya “ä” karşılığı olarak kullanılmıştır:

ياز /Язъ /Yaz (113/19)
 زاد /Зядъ /Zād (559/10)

Ünsüzler

Kiril alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlarda, yazar, bazı ünsüzlerin gösteriminde kendine göre özel bir imla uygulamıştır: ض (sad), ط (tı), ض (dad/zad), ح (ha) harfleri gösterilirken aynı harf iki kez yazılmıştır. ق (kaf) ve ج (cim) harfleri ise iki farklı ünsüzle karşılanmıştır:

خدا صالقسون 2خدا حفظ /худа гпафызъ, Аллагъ ссагкласунъ /hüdā ḥāfız, Allah şaklasun. (7/18)

Kelime, cümlelerin başında ve ض (dad/zad), ح (ha), ق (kaf), ج (cim) harfleriyle başlamışsa, aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi ilk harf büyük verilmiştir:

ص /Cc/Ş /صو /Ccy/Şu (113/20)
 ط /Тт/Т /طوقنمق /Ттогкунмагкь /Тоқунмақ (51/22)
 ظ /Зз/З /ظن ایتمک /Ззаннъ этмекъ /Zann etmek (31/20)
 ض /Зз/З /ضدلیق ایتمک /Ззыддылыгкь этмекъ /Ziddilik etmek (61/13)
 ح /Гг/Г /حوادث /Ггавадисъ /Ḥavādīş (57/5)
 ج /Дж/С /جسارت ایتمک /Джасаретъ этмекъ /Casāret etmek (15/12)
 ق /Гк/Қ /قز قرداش /Гкыз гкарындашъ /Қız qarındaş (9/15)

Bahsedilen harfler, kelimenin ortasında, sonunda veya cümlelerin içinde kelime başındaysa, küçük harflerle gösterilmiştir:

ص /cc/ş /بصمه /Басма /başma (275/8)
 ط /тт/т /طرفه /Ссолъ ттарафа /Şol tarafa. (83/4)
 ظ /зз/з /حاضر اولمق /Ггаззырь олмагкь /Ḥāzır olmak. (31/19)
 ض /зз/з /بوكا رضابيره مم /Буна рызза верамамъ /Buña rızā vēramam. (61/3)
 ح /гг/г /حالت /Саггаты ггалъ /Şahat-ı ḥāl. (5/6)
 ج /дж/с /اوخاق زنجیری /Оджагкь зенджири /Ocaқ zenc ri. (155/11)
 ق /гк/қ /آتشی یاق /Атеши ягкь /Āteşi yaқ. (151/21)

Kiril alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlardaki “r” harfi, çeşitli sesler (ğ, g, ğ ve h) için kullanılmıştır. Bu farklılık, Arap alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlarda fark edilebilmektedir:

باغه كلمک استر ميسز /Бага гелмекъ истер мисизъ /Bāğa gelmek ister misiz (115/19)
 بها دکلدور /Бага дегилдуръ /Bahā değildur (91/12)

h harfi, “n” ve “ñ” için kullanılmıştır. Bu farklılığı görmek için hem Kiril hem Arap alfabeleriyle yazılmış Türkçe kısımlarına bakmak gerekmektedir:

بوکه نه ديرسز /Буна не дерсизъ /Buña ne dērsiz (221/11)

c ünsüzü: c harfi “s”; “ç” harflerine karşılık olarak kullanılmıştır:

Бу мисиллу сөзлари/Бу mişillu sözlari (595/9)

ع harfi için yazar ^ şeklinde bir işaret kullanmıştır. Bu işaret, ayın, hece başında olduğunda kendisinden sonra gelen ünlünün (harekenin); hece sonunda olduğunda ise kendisinden önceki ünlünün (harekenin) üzerine konulur:

ساعات/Саатъ/Sā'at (475/18)

توقع ایتمک/Тавагкү этмекъ/Tavaqu' etmek (9/20)

Eserde, Türkçede olmayıp Rusçada kullanılan “Ъ” ve “ь” işaretleri, Kiril alfabesiyle yazılmış Türkçe kısımlarda görülmektedir.

Ъ (tvordı znak) : Türkçede karşılığı olmayan bu işaret, ünsüz ile biten kelimelerin sonuna konulmuştur.

ь (miyakı znak): Bu işaret, Rusçada yumuşak ünsüzler için kullanılmaktadır. Yazar, eserinde bu harfle, birkaç örnekte “ince l” sesini göstermiştir:

Сильмекъ/Silmek (257/12)

Гельмекъ/Gelmek (9/19)

Harflerin, Arapça ve Kiril alfabeleriyle yazılmış örnekleri ve bu örneklerin Türkiye Türkçesi okunuşları bir bütün hâlinde ve ayrıntılı olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Kiril	Arap	Transkripsiyon	Örnekler		
А, а	ا, آ	A, a; Ā, ā	ать, халэ буюрасизъ эвь гелмекъ, дегиль, ага, дага нереданъ джасаретъ риваетъ, гедже, ёлданъ, кёпри жалеси сизи, зимметими Ззаннь, ггаззырь эвиниза гкоймагъ, чайрлыгъ ссуий, пенджерейй пенджерейй икия килиса гкызь гкуль мень мень, буна достумъ сөзь педеринизъ ттурмагъ сизи, ггавадисъ ссаг танурумъ ттурмагъ ттурмагъ филянъ ахшамъ ггаззырь чогкъ ягклашь ягклашь харыфъ, гкызь сильмекъ эветъ, зялэ, буюрасизъ яссдыгы, зялэ	آت, حاله بيوره سز أو كلمك, دكل, اعا, دها نره دن چسارت روايت, گچه يولدن كوبري ژاله سي سزي, ذمتمي ظن, حاضر اوينزه قويمق صويي, پنجرى چايرلق پنجري ايکيه کلیسا قز قول من منبوکه دوستم سوز پدريکز طورمق سزي, حوادث صاغ تانورم طورمق طورمق فلان اخشام حاضر چوق ياقلاش ياقلاش قزخريف سلمک زياده اوت بيوره سز بيديغي, ذاد	at, hâle buyurasiz ev gelmek, değil, ağa, daha neredan casâret rivâyet, géce yoldan, köpri jâlesi sizi, zîmmetimi zann, hażır eviñiza koymaq, çayırılık, suyu, pencereyi pencereyi ikiya kilisa kız kül men men, buña dostum söz pederiñiz turmaq sizi, havâdis şag tanurum turmaq turmaq filan aḥşâm ḥâżır çok yaklaş yaklaş kız ḥarîf silmek evet, ziyâde, buyurasiz, yaşdığı, zâd
Б, б	ب	B, b			
В, в	و	V, v			
Г, г	ه, غ, ك	G, g; Ğ, ğ; Ğ, ğ; H, h			
Д, д	د	D, d			
Дж, дж	ج	C, c			
Е, е	ه, ي	Ye, ye; E, e; è			
Ё, ё	يو, و	Yo, yo; Ö, ö			
Ж, ж	ژ	J, j			
З, з	ذ, ز	Z, z; Ẓ, ẓ			
Зз, зз	ض, ظ	Ẓ, ẓ; Ẓ, ẓ; Ḍ, ḍ			
И, и	ي, ا, اى	İ, i			
Й, й	ى	Y, y; Yi, yi; i, i			
İ, i	ى	Y, y; i			
К, к	ک	K, k			
Кк, кк	ق	Ƙ, ƙ			
Л, л	ل	L, l			
М, м	م	M, m			
Н, н	ن, ک	N, n; ñ			
О, о	او	O, o			
Ö, ö	او	Ö, ö			
П, п	پ	P, p			
Р, р	ر	R, r			
С, с	س, ث	S, s; Ṣ, ṣ			
Сс, сс	ص	Ṣ, ṣ			
Т, т	ت	T, t			
Тт, тт	ط	Ṭ, ṭ			
У, у	او	U, u;			
Ф, ф	ف	F, f			
Х, х	خ	H, ḥ			
Гг, гг,	ح	H, ḥ			
Ч, ч	چ	Ç, ç			
Ш, ш	ش	Ş, ş			
Ъ, ь		sert işaret (Türkçede karşılığı yoktur). Rusçada consonant ile biten kelimeler için kullanılmaktadır			
Ы, ы	ى	ı, i; î			
Ь, ь		yumuşak işaret (Türkçede karşılığı yoktur)			
Э, э	ای, ه, ا, آ	E, e			
Ю, ю	يو	Yu, yu;			
Я, я	ى, يا, ا	Ya, ya; ā			

Sonuç

İoseb Lazareviç Tsilossani tarafından kaleme alınmış “*Yeni Diyaloglar: Rusça, Fransızca, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi (Son İki Dilin Kiril Harfli Transkripsiyonuyla)*” adlı eser, 1856’da Tiflis’te yayımlanmış çok dilli tematik bir sözlüktür. Gürcistan’da Doğu Dilleri öğretmek amacıyla yazılmış ilk eserlerden biri olan ve şimdiye kadar ele alınmamış olan bu kitap, dört dilli (Rusça, Fransızca, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi) diyaloglar şeklinde hazırlanmış bir sözlüktür. Eser kendine has imla özellikleri ile bir kullanım güçlüğü gösterse de Kiril harfleri ile verilmiş ilk transkripsiyon örneklerini ihtiva etmesi bakımından önemlidir. Kitaptaki Türkçe kısımlardan Türkçenin Gürcistan’a yakın bölgelerinde görülen ağız özelliklerini tespit etmek mümkündür. Eserde kullanılan Türkçenin, Türkiye Türkçesinin doğu grubu ağızları içerisinde Posof, Artvin merkez, Şavşat, Ardanuç, Yusufeli ve Ahıska ağızlarına benzediği söylenebilir.

Yazar Katkıları: Fikir – M.T.; Tasarım – M.D.; Denetleme – M.D.; Kaynaklar – M.T.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – M.T.; Analiz ve/veya Yorum – M.D.; Literatür Taraması – M.T.; Yazıyı Yazan – M.T.; Eleştirel İnceleme – M.D.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept – M.T.; Design – M.D.; Supervision – M.D.; Resources – M.T.; Data Collection and/or Processing – M.T.; Analysis and/or Interpretation – M.D.; Literature Search – M.T.; Writing Manuscript – M.T.; Critical Review – M.D.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ardjevanidze, İ. (1946). *İoseb Tsilossanis Ali-Amed-Efendis Sabiografio Masala: “Masalebi saqartvelosa da Kavkasiis İstoriisatvis”*. Vol Yayınları.
- Budagov, L. (1869). *Sravniteknıy Slovar Turetsko-Tatarskih Nareçiy*. Tian Yayınları.
- Çobanzade, B. S. (1927) *Türk-Tatar Diyalektolojisi*. Kubbealtı-Saraf Yayınları.
- Devlet, N. (1996). *XX Yüzyılda Tatarlarda Millî Kimlik Sorunu*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İvanov, M. (1842). *Tatarskaya Gramatika*. Kazan.
- Meskhidze, M. (2018). *Gürcü Harfli Türkçe İncil (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Tsilossani, İ. (1856). *Noviye Razgavorı na Rassiyskom, Fransuzkom, Turetskom i Tatarskom Yazıkah c Russkim Proyznoşeniye Dvuh Poslednih*. V Tipografı Kantseleli Namestnika Kavkasov.
- Tsilossani, İ. (1862). *Samouçitel Musulmanskoyı Azbuki*. V Tipografı Kantseleli Namestnika Kavkasov.
- Vagabov, A. A. (1852). *Russko-Tatarskaya Azbuka*. Kazan

Structured Abstract

Various works have been written recently in order to teach Turkish to foreigners. Among them there are grammar, dialects and dictionary books. The book with the original name “Новые разговоры на Российском, Французском, Турецком и Татарском языках с русским произношением двух последних [New Dialogues: In Russian, French, Turkish, Azerbaijani (Azeri Turkish) with Cyrillic Transcription of the Last Two Languages]” was written by Georgian scientist Ioseb Lazarevich Tsilossani and was published in Tbilisi in 1856. As the writer says in the introductory pages of a book, the book was written in order to teach Turkish language to foreigners. In the title of the book we see the term “Tatar”, which is used for Azeri Turkish. It is clear from the examples given in the book.

As we know, nowadays the term “Tatar” is mainly used for Crimean Tatars and Kazan Tatars, but throughout history this term has been used for various Turkic tribes, Turkish Peoples. In Georgia this term “Tatar” first of all was used for the Mongols and then, over time for the Muslim people, especially the Turkic Muslims. Even in Russia of the Soviet Union, this word mainly used for Turkish people. There are published books with the titles “Turkic-Tatar Dialectology”, “Comparative Dictionary of Turkic-Tatar Dialects”, where Azerbaijani Turkish is implied. In this way, the term “Tatar”, which is used in the title of the book “New Dialogues: In Russian, French, Turkish, Azerbaijani (Azeri Turkish) with Cyrillic Transcription of the Last Two Languages”, means Azerbaijani Turkish. As we mentioned above, the book is written in four languages: In Russian, French, Turkish and Azerbaijani Turkish. It is also interesting for its language features, which is used in the book: Posov, Artvin, Shavshat, Ardanuch, Yusufeli and Ahiska dialect's features. The distinction between these features is clearly visible in Turkish part written in the Cyrillic alphabet. The original text of Turkish is written in the Arabic alphabet. The book contains dialogues related to different topics and divided into one hundred thirty chapters. There are topics about spring, summer, autumn and winter; information about German, French and Russian languages; terms or words about relatives; the sentences, which we use in casual life; the dialogues about games (chess, billiard); the dialogues of time and weather; The sentences about travel; the information about university, school and education; references related to kitchen and the food culture too; in this book are also a dialogues of different illness such as influenza, measles, chickenpox and so on...

The book “New Dialogues: In Russian, French, Turkish, Azerbaijani (Azeri Turkish) with Cyrillic Transcription of the Last Two Languages”, which is six hundred seven pages, is also important from a grammatical point of view. There are used different tenses: Simple Present Tense, Present Continuous Tense, Present Perfect Tense, Simple Past Tense, Past Continuous Tense, Past Perfect Tense, Simple Future Tense, Future in the Past; Imperative and Subjective; Adjective Clause and Noun Clause; Descriptive Verbs and Auxiliary Verbs; Also, in this book we see the word's forms like they were used in Old Turkish. It should be also noted that the book is full of Arabic and Persian words, prepositions, Arabic and Persian phrases and Arabic and Persian clauses. Thus, the book is important not only for its four languages vocabulary, also for the variety of grammatical materials which are used in Turkish part of this book.

As already mentioned the book is written in the style of a dictionary and covers four languages. The first column is in Russian language, then French, Turkish which includes Turkey Turkish and Azerbaijani Turkish and in the last, fourth column is the transcription of Turkish in the Cyrillic alphabet. The four languages in which the book was written where learned by the author at different stages of his life in different countries. As it is known from his biography, he also knew the Arabic language. He studied Arabic and Turkish languages during living in Egypt, then went to study to France and mastered French in Paris. From France he returned to Georgia, which was a part of Soviet Union and stayed in Georgia until the end of his life. During living in Georgia he thoroughly learned his native language Georgian and one another language Russian. It should be noted that Ioseb Lazarevich Tsilossani is one of the first person, who established oriental language's (Turkish, Arabic) center in the city Tbilisi. It can be said that he turned Tbilisi into an education center of oriental languages. Ioseb Tsilossani has written also the book about Turkish Grammar and the study book of Oriental alphabet.